

inner form, motives, evaluative components and characteristics of a person's emotional state. The author tracks the ways of conceptualization and grounds the reasons for categorization of the emotion of sadness as one of the fragments of emotional concept sphere, defines the place and the role of the emotion of sadness in the phraseological world view of the Belarusians.

Key words: phraseological unit, emotion of sadness, image, inner form, connotation, metaphorization.

Стаття надійшла до редакції 14. 11. 2012 р.

Прийнято до друку 21. 12. 2012 р.

Рецензент – д-р філол. н., проф. Глуховцева К. Д.

К. І. Мізін (Переяслав-Хмельницький)

УДК 81'373.7–115:81'44

**ОСОБЛИВОСТІ ОБ'ЄКТИВАЦІЇ КОНЦЕПТІВ-СОМАТИЗМІВ АНГЛ. *LEG / FOOT*, НІМ. *BEIN / FUß*, УКР. *НОГА* ТА РОС. *НОГА*: ЗІСТАВНО-ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ
(на матеріалі усталених порівнянь)**

Метою пропонованої розвідки є встановлення особливостей об'єктивації за допомогою усталених порівнянь (далі – УП) концептів-соматизмів англ. *LEG / FOOT*, нім. *BEIN / FUß*, укр. *НОГА* та рос. *НОГА* крізь призму актуального нині зіставно-лінгвокультурологічного підходу [див., напр.: Мізін 2012]. Ця стаття є продовженням, започаткованої нами низки студій [див., напр.: Мізін 2010], які присвячені вивченню УП віддалено- та близькоспоріднених мов, що репрезентують п'ять кодів культури – антропоморфний, біоморфний, просторовий, часовий і артефактний. Для пошуку ми залуцаємо методикау „модель лінгвокультурологічного зіставлення фразеологічних систем”, яка є способом ідентифікації *tertium comparationis* при зіставленні УП [див. про це: Мізін 2012: 10–11]. Апробація цієї методикау свідчить про наукову новизну нашого дослідження.

Аналіз фактичного матеріалу УП-соматизмів засвідчив, що концепт *НОГА* є не менш актуальним для сприйняття різними етносами світу крізь призму соматичного коду культури, ніж, наприклад, концепт *РУКА*. Як і у випадку з концептом *РУКА*, концепт *НОГА* виявляє в зіставляваних етносах лінгвокультурну асиметрію на поняттєвому рівні, оскільки семантичний обсяг поняття „нога” покривають в англійській і німецькій мовах дві лексеми: англ. „leg” (нога (вище ступні) – „foot” (нога (ступня)), нім. „Bein” (нога (вище ступні) – „Fuß” (нога (ступня)).

Найактивніше концепти англ. *FOOT*, нім. *BEIN*, *FUß*, укр. і рос. *НОГА* розбудовують концептополе *ЗОВНІШНІЙ ВИГЛЯД ЛЮДИНИ*. Виняток становить британський концепт *LEG*, що, власне, і не дивно з

огляду на встановлену нами в англійській мові тенденцію до певних обмежень на залучення при вторинній номінації антропосоматизмів [Мізін 2012: 17]. Нечисленні УП з конституентом „leg” яскраво репрезентують своєрідність світосприйняття британців, напр.: *(as) fast as one's legs would carry one* (досл.: такий швидкий, як тільки можуть витримати його ноги) – „мчатися стрімголов”; *(as) necessary as a poultice on a wooden leg* (досл.: необхідний, як припарка на дерев'яну ногу) – „зовсім непотрібний” [АУСКФ: 82, 91] (пор. укр. *потрібний як мертвому припарка* – „зовсім непотрібний” [ССНП: 91]). Соматизм „leg” може сполучатися із зооморфними образами-еталонами, напр.: *as crooked as a dog's hind leg* (досл.: нечесний, як задня нога собаки) – „ганебний, непорядний” (пор. укр. *облесливий як собака* – „хитра, підступна людина” [ССНП: 142]). Непрозору, на перший погляд, внутрішню форму цього УП можна „прояснити”, звернувшись до першого значення полісема „crook” – „кривий”: концепт КРИВИЙ у численних європейських лінгвокультурах утворює усталений концептно-асоціативний зв'язок (далі – УКАЗ) із концептом НЕЧЕСНИЙ / БРЕХЛИВИЙ [Якушкіна 2004: 432], формуючи пейоративні переносні значення лексеми „кривий” – „нещирий, підступний, нечесний”.

У фреквентивному УП *need smth. like a dog needs a fifth paw* (досл.: потребувати щось, як собака потребує п'яту лапу) – „зовсім непотрібний” [АУСКФ: 40] простежуємо вживання зоосоматизму „paw” (лапа), хоча російський еквівалент *нужен как собаке пятая лапа / нога* – „хто-н., що-н. зовсім непотрібне, некорисне для кого-н.” [ССРЯ: 400] демонструє варіативність зоо- / антропосоматизму, а в українському *потрібний як собаці п'ята нога* – „зовсім непотрібний” [ССНП: 142] представлений лише антропосоматизм. У німецькій мові взагалі не знаходимо еквівалента цьому УП. Проте в межах соматичного субкоду культури функціонує німецький аналог: *unnötig wie ein Blinddarm* (досл.: непотрібний, як сліпа кишка) – „зовсім непотрібний” [НУФС: 31–32].

Нечисленними є також англійські УП із соматизмом „foot” (хоча дослідники відзначають значну кількість некомпаративних ФО з конституентом „foot”, що мають метрологічну семантику [див., напр.: Бобков 2009: 19]), напр.: *write a hand like a foot* (досл.: писати рукою, як ногою) – „дуже поганий почерк” (пор. укр. *писати як курка лапою* – „нерозбірливо, незрозуміло писати”; рос. *писать как курица лапой* – „поганий, нерозбірливий, квапливий почерк” [ССНП: 80; ССРЯ: 208]); *(as) flat-footed as an Indian* (досл.: плоскостопий, як індіанець) – „плоскостопа людина” [АУСКФ: 49, 62]. Останнє УП, що функціонує в американському варіанті англійської мови, є унікальним (за нашою класифікацією), бо в основі його образно-мотиваційної бази лежить національно-маркований образ-еталон, репрезентований реалією. Решта УП, які об'єктивують концепт FOOT, передають семантику соматизму „ступня ноги” імпліцитно, напр.: *like jelly* (досл.: як желе) – „1) заціпенілий, заляклий (тіло, руки, ноги тощо); 2) желеподібний на дотик

(часто ноги людини)” (пор. рос. *ноги как ватные* – „ноги, які втратили рухливість або розслаблені (у хворій / схвильованій людини)”); нім. *die Füße sind (schwer) wie Blei* (досл.: ноги (важкі), як свинець) – „ноги немов налиті” [УСРЯ: 36; НУФС: 31]); (as) *bandy as a bandicoot* (досл.: кривоногий, як великий сумчастий щур) – „кривоногий” [АУСКФ: 64, 12]. Як бачимо, у першому прикладі образ-еталон, актуалізуючи семантику соматизму „нога”, представляє гастрономічний субкод культури, чого не простежуємо в інших мовах. Зв’язок гастрономічного й соматичного субкодів є, з одного боку, дещо неочікуваним для англійської мовної свідомості, хоча, з другого боку, фразеологізації цього УП могли сприяти спільні когнітивні механізми людської свідомості або активні мовні контакти в межах європейського культурного простору. Друге ж УП, яке функціонує в австралійському варіанті англійської мови, сформувалося внаслідок гри слів: „bandy → bandicoot”. Проте і вигляд великого сумчастого щура – своєрідно викривлені ноги – зіграла тут не останню роль.

В українському етносі еталоном кривих ніг людини є гринджоли (санчата) і клешні (ракоподібних): *ноги як гринджоли* – „кривонога людина”; *ноги як клешні* – „кривонога людина”, а в німецькому й російському – літери алфавіту або ноги представників східних народів: нім. *Veine wie ein O haben* (мати ноги, як „О”) – „шаблеподібні ноги”; рос. *ноги как ижица / ижицей* або *ноги как икс / иксом* – „криві ноги”; *ноги как у баширица* – „криві й короткі ноги” [ССНП: 102; НУФС: 129; ССРЯ: 148, 29]. Проте, так чи інакше, ці образи-еталони репрезентують переважно артефактний код культури.

На прикладі вербалізації усталеними порівняннями концепту НОГА особливо чітко простежується тенденція до пейоративності вторинної номінації в зіставляваних лінгвокультурах, бо серед УП із соматизмом „нога” натрапляємо лише на одне німецьке УП із меліоративним значенням: *Veine haben wie eine Gazelle* (досл.: ноги, як у газелі) – „мати довгі, стрункі, гарно сформовані ноги” [Walter 2008: 53]. І це попри те, що ця частина тіла в жінок відзначена підвищеною атрактивністю (на алузії щодо „сексуальної” характеристики ніг побудована німецька компаративна паремія *zur Heirat gehört mehr als vier nackte Beine ins Bett* (досл.: шлюб означає більше, ніж чотири голі ноги в ліжку) – „не штука женитися, та треба журитися, треба ложки, треба миски, треба ночов і колиски” [НУФС: 211]). Попри універсальність будови тіла навіть у близькоспоріднених мовах можна навести лише декілька прикладів ізоморфних УП (хоча семантичні нюанси цих одиниць певною мірою відрізняються), напр.: укр. *довгоногий як журавель* – „довгонога людина”; *довгоногий як лелека* – „довгонога людина”; *длинноногий как журавль* – „дуже довгонога, худа й висока людина”; *длинноногий как аист* – „людина з дуже довгими й худими ногами” [ССНП: 56; ССРЯ: 125] (пор. нім. *Veine haben wie ein Storch* (досл.: ноги, як у лелеки) – „мати довгі, худі ноги” [Walter 2008: 53]).

Решта порівнянь із соматизмом „нога” неповторно передають „дух” того чи того народу, інформацію про його характер. Так, еталонами довгих (і худих) ніг у росіян виступають „жердь” / „спичка”: *ноги длинные как жерди* – „дуже довгі й худі ноги”; *ноги тонкие как спички* – „довгі, худі ноги людини”; у німців – „Unterseeboot” (підводний човен): *Füße wie ein Unterseeboot* (досл.: ноги, як підводний човен) – „широкі, довгі ноги (або черевики)” [ССНП: 56; УСРЯ: 37, 38; НУФС: 186]. Еталонем великих ніг в українців є „дурний / тамбовський старець” та „курячий / подільський / поліський злодій”: *нога як під дурним / тамбовським старцем* – „людина з великими ногами”; *ноги як у курячого / подільського / поліського злодія* – „людина з великими ногами”; у росіян – „слон”: *ноги толстые как у слона* – „1) дуже великі, товсті ноги / коліна; 2) хворі, набряклі ноги”; у німців – „Baustelle” (будівельний майданчик) і „Kindersarg” (дитяча труна): *ein Fuß wie eine Baustelle* (досл.: нога, як будівельний майданчик) – „велика, широка нога”; *eine Nummer kleiner als ein Kindersarg* (досл.: на розмір менше, ніж дитяча труна) – „великі, широкі черевики (або ноги)” [ССНП: 102; УСРЯ: 37; НУФС: 26, 95]. Семантику тонких і товстих ніг передають лише українські й російські УП: укр. *ніжки як пачки* – „дуже тонкі ноги”; *ноги як кадовбятя* – „товсті, опухлі ноги”; рос. *ноги как плети* – „тонкі й худі, слабкі, немускулясті, безвольно неслухняні ноги”; *ноги толстые как бутылки* – „дуже товсті, але з тонкою кісточкою ноги, що нагадують форму пляшки”; *ноги толстые как обрубки* – „часто про товсті й короткі ноги” [ССНП: 101, 102; ССРЯ: 322; УСРЯ: 37].

Етноспецифічною для росіян є семантика нерухомих (хворих, замерзлих) ніг, напр.: *ноги как деревянные* – „ноги, які втратили рухливість (у людини в стані страху, хвилювання тощо)”; *ноги как приросли к земле* – „не рухаються, не йдуть, нерухомі (у людини в стані страху, хвилювання тощо)”; *ноги как чужие* – „малорухливі, важкі, неслухняні”; *ноги тонкие как палочки* – „дуже тонкі, худі ноги змарнілої, хворої людини”; *ноги красные как у гуся / гусыни (лапы)* – „ноги, що почервоніли від холоду” [УСРЯ: 36, 37]. Натомість для українців важливішою є функціональна характеристика ніг – рух (дія), напр.: *побіг як ногу вломив* – „дуже швидко побіг”; *продати як ноги підібгати* – „легко зробити” [ССНП: 102], а для німців – їх доглянутий вигляд (чистота), напр.: *Beine wie ein Ofenrohr haben* (досл.: мати ноги, як пічний димохід) – „мати брудні ноги” [НУФС: 130] (пор. укр. *чорний / білий як циганська литка* – „дуже брудний” [ССНП: 83]).

Отже, аналіз УП із соматизмом „нога” дозволив виявити певні закономірності: 1) соматичний субкод культури утворює в німецькому лінгвосоціумі УКАЗ переважно з артефактним кодом. Часом вражає лінгвокреативний „дух” німців (згадаймо порівняння великої ноги з дитячою труною), що створює особливий контраст на тлі „витонченості” світосприйняття британців; 2) для мовної свідомості українців і росіян характерні УКАЗ соматичного культурного субкоду і з артефактним кодом,

і з зооморфним субкодом. Однак для української лінгвокультури релевантним є також концептний зв'язок „соматизм – антропонім”.

На перспективу залишається зіставно-лінгвокультурологічний аналіз УП антропоморфного коду культури із соматичним образом-еталоном „рука”.

Література

АУСКФ – Англо-український словник компаративної фразеології / К. І. Мізін. – Кременчук : Щербатих О. В., 2010. – 120 с.; **Бобков 2009** – Бобков В. О. Опис особливостей семантики ФО з компонентом-назвою лінійної міри *foot* / В. О. Бобков // Учен. зап. Таврич. нац. ун-та ім. В. И. Вернадского. Сер. „Филология. Социальные коммуникации”. – 2009. – Т. 22, № 4. – С. 19 – 25; **Мізін 2010** – Мізін К. І. Зіставно-лінгвокультурологічне вивчення усталених порівнянь крізь призму просторового коду культури (на матеріалі англійської, німецької, української та російської мов) / К. І. Мізін // *Językowy obraz świata słowian a kultura*. Tom 2. – Lublin–Równe : FOP Oros O., 2010. – S. 11 – 19; **Мізін 2012** – Мізін К. І. Усталені порівняння англійської, німецької, української та російської мов в аспекті зіставної лінгвокультурології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.17 „Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / К. І. Мізін. – К., 2012. – 32 с.; **НУФС** – Німецько-український фразеологічний словник (усталені порівняння) / К. І. Мізін. – Вінниця : Нова книга, 2005. – 304 с.; **ССНП** – Словник стійких народних порівнянь / О. С. Юрченко, А. О. Івченко. – Х. : Основа, 1993. – 176 с.; **ССРЯ** – Словарь сравнений русского языка / В. М. Мокиенко. – СПб. : „Норинт”, 2003. – 604 с.; **СФУМ** – Словник фразеологізмів української мови / уклад. В. М. Білоноженко та ін. – К. : Наук. думка, 2003. – 1097 с.; **УСРЯ** – Устойчивые сравнения русского языка : краткий темат. слов. / Л. А. Лебедева. – Краснодар : Кубан. гос. ун-т, 2003. – 300 с.; **Якушкина 2004** – Якушкина Е. И. Традиционная философия греха в свете южнославянских диалектных данных (опыт семантической реконструкции) / Е. И. Якушкина // *Славянский вестник*. – М. : МАКС Пресс, 2004. – Вып. 2. – С. 432 – 440; **Röhrich 2001** – Röhrich L. *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten* / L. Röhrich. – Freiburg; Basel; Wien : Herder, 2001. – Bd. 1 – 5. – 1910 s.; **Walter 2008** – Walter H. *Wörterbuch deutscher sprichwörtlicher und phraseologischer Vergleiche*. Teil 1 / H. Walter. – Hamburg : Verlag Dr. Kovač, 2008. – 332 s.

Мізін К. І. Особливості об'єктивації концептів-соматизмів англ. LEG / FOOT, нім. BEIN / FUß, укр. НОГА та рос. НОГА: зіставно-лінгвокультурологічний аспект (на матеріалі усталених порівнянь)

Пропоновану розвідку присвячено встановленню особливостей об'єктивації за допомогою усталених порівнянь концептів-соматизмів англ. LEG / FOOT, нім. BEIN / FUß, укр. НОГА та рос. НОГА крізь призму зіставно-лінгвокультурологічного підходу. Для досягнення мети

дослідження залучено методику „модель лінгвокультурологічного зіставлення фразеологічних систем”, яка є способом ідентифікації *tertium comparationis* при зіставленні усталених порівнянь. Апробація цієї методики свідчить про наукову новизну здійсненого аналізу.

Ключові слова: усталене порівняння, концепт-соматизм, зіставна лінгвокультурологія, культурний код.

Мизин К. И. Особенности объективации концептов-соматизмов англ. LEG / FOOT, нем. BEIN / FUß, укр. НОГА и рус. НОГА: сопоставительно-лингвокультурологический аспект (на материале устойчивых сравнений)

Предлагаемая статья посвящена установлению особенностей объективации с помощью устойчивых сравнений концептов-соматизмов англ. LEG / FOOT, нем. BEIN / FUß, укр. НОГА и рус. НОГА сквозь призму сопоставительно-лингвокультурологического подхода. Для достижения цели исследования использовано методику „модель лингвокультурологического сопоставления фразеологических систем”, которая является способом идентификации *tertium comparationis* при сопоставлении устойчивых сравнений. Апробация этой методики свидетельствует о научной новизне осуществленного анализа.

Ключевые слова: устойчивое сравнение, концепт-соматизм, сопоставительная лингвокультурологія, культурный код.

Mizin K. I. Peculiar Features of Concept-somatism Objectivation – Eng. LEG / FOOT, Germ. BEIN / FUß, Ukr. НОГА and Rus. НОГА: contrastive-linguoculturological aspect (based on set similes)

The offered search is devoted to determination objectivation of peculiarities, using set similes of concepts-somatisms Eng. LEG / FOOT, Germ. BEIN / FUß, Ukr. НОГА and Rus. НОГА through the prism of contrastive-linguoculturological approach. The purpose of the analysis is gained by means of method „model of phraseological systems contrastive-linguoculturological comparison”, which presents the way for *tertium comparationis* identification when set similes are compared. Approbation of this method certifies the scientific novelty of the analysis.

Key words: set simile, concept-somatism, contrastive linguoculturology, cultural code.

Стаття надійшла до редакції 28. 11. 2012 р.

Прийнято до друку 21. 12. 2012 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Должикова Т. І.